

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА

УДК 378:355.58

DOI 10.31319/2519-2884.35.2019.57

РОМАНЮК Р.Я., к.т.н., доцент

КРЮКОВСЬКА О.А., к.т.н., доцент

Дніпровський державний технічний університет, м. Кам'янське

ЩОДО ОBOB'ЯЗKOBOCТІ BИКЛADANNЯ ДИСЦИПЛІН З ОХОРОНИ ПРАЦІ, БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ТА ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Вступ. Виробничий травматизм – це явище, що характеризується сукупністю виробничих травм і нещасних випадків на виробництві. Залежно від рівня і тривалості дії шкідливий виробничий фактор може стати небезпечним. Патологічний стан людини, обумовлений роботою і пов'язаний з надмірним напруженням організму або несприятливою дією шкідливих виробничих факторів, називається професійним захворюванням [1-4]. Професійне захворювання виникає як наслідок дії на працюючого спеціфічних для даної роботи шкідливих виробничих факторів і, якщо їх не буде, виникнути не може. Професійні захворювання є наслідком багаторазової, тривалої дії на органи людини відповідних виробничих шкідливих чинників: пилу, пару, газів, шуму, вібрації, випромінювань тощо. До професійних захворювань відносять також і професійні отруєння. Отруєння можуть бути гострими або хронічними, що виникають внаслідок тривалої дії на людину шкідливих речовин. Нещасні випадки, які виникають не на виробництві, узагальнено називають невиробничими. Основну частину таких травм становлять ті, що їх люди зазнають удома, у повсякденному побуті [1-4].

Крім цього, погіршення екологічної обстановки, урбанізація, науково-технічний прогрес, збільшення кількості транспортних засобів, нестабільна політична ситуація та воєнні конфлікти – все це призводить до збільшення кількості аварій, катастроф, стихійних лих та інших надзвичайних ситуацій (НС). В Україні щорічно виникають тисячі надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру, внаслідок яких гине велика кількість людей [5-8].

Тенденція зростання кількості природних і техногенних надзвичайних ситуацій та вагомість наслідків об'єктивно змушують розглядати їх як серйозну загрозу безпеці окремої людини, суспільства та навколишнього середовища, а також стабільності розвитку економіки країни. Тому очевидно, що навчання охорони праці, безпеки життєдіяльності та цивільного захисту населення на виробництві та у повсякденному житті є актуальним і обов'язковим.

Незважаючи на це, спостерігається намагання виключення з навчальних планів вищих навчальних закладів дисциплін з охорони праці, безпеки життєдіяльності та цивільного захисту населення та територій [5-8].

Постановка задачі. Метою роботи є аналіз законодавства України з питань обов'язковості навчання студентів вищих навчальних закладів дисциплін “Безпека життєдіяльності”, “Основи охорони праці”, “Охорона праці в галузі”, “Цивільний захист”.

Результати роботи. Спочатку необхідно відмітити найголовніше, що здобуття освіти у вищому навчальному закладі (ВНЗ) базується на Конституції України і складається із законів України “Про освіту”, “Про вищу освіту”, “Про наукову і науково-технічну діяльність” та інших нормативно-правових актів, міжнародних договорів України, укладених в установленому законом порядку (Закон України “Про вищу освіту” [9]).

Отже, відповідно до статті 3 Конституції України [10] і Закону України “Про охорону праці” [11], основним принципом державної політики є пріоритет життя і здо-

ров'я робітників відносно будь-яких результатів виробничої діяльності. Умови та безпека праці, їх стан та покращення – найважливіша задача соціальної політики будь-якої сучасної промислово розвиненої держави.

Вирішення цієї проблеми неможливе без належної підготовки фахівців з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності та цивільного захисту населення. Професійна освіта покликана забезпечити майбутнього спеціаліста знаннями, уміннями і навичками безпечної професійної діяльності, зокрема під час виконання управлінських дій, при проектуванні чи розробці нових процесів, виконанні конкретних виробничих дій, технологічних операцій тощо.

Випускник вищого навчального закладу повинен вміти використовувати закони та інші нормативно-правові акти, чинну галузеву нормативно-технічну документацію з охорони праці, безпеки життєдіяльності та цивільного захисту, оцінювати стан готовності підприємства до безаварійної роботи у межах своєї компетенції за встановленими критеріями та показниками для того, щоб:

- розробляти організаційно-технічні заходи, у тому числі на робочих місцях, які забезпечують безпечне виконання робіт;
- застосовувати на практиці індивідуальні та колективні засоби захисту працюючих;
- забезпечувати протипожежну безпеку об'єктів господарювання та вміти користуватись первинними засобами пожежогасіння;
- дотримуватись правил особистої гігієни та втілювати заходи з дотримання вимог виробничої санітарії, поліпшення умов праці на робочих місцях [1-4, 12];
- приймати рішення щодо питань цивільного захисту робітників та населення у межах своїх повноважень;
- проводити ідентифікацію, дослідження умов виникнення і розвитку аварійних ситуацій та забезпечувати скоординовані дії щодо їх попередження в будь-яких організаціях, установах, на об'єктах господарювання відповідно до своїх професійних обов'язків;
- складати плани цивільного захисту, які є обов'язковими в різних сферах господарської діяльності [5-8, 13-16].

Згідно з “Порядком здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях” підготовка студентів вищих навчальних закладів до дій у НС здійснюється за нормативними навчальними дисциплінами “Безпека життєдіяльності” та “Цивільний захист”, які відповідно передбачають [17]:

- формування у студентів, що навчаються за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра, знань, умінь та навичок щодо забезпечення необхідного рівня безпеки у надзвичайних ситуаціях відповідно до майбутнього профілю роботи, галузевих норм і правил;
- формування у студентів, що навчаються за освітньо-кваліфікаційним рівнем магістра, умінь з превентивного і аварійного планування та управління заходами цивільного захисту.

Крім того, у вищих навчальних закладах з метою відпрацювання дій у разі виникнення надзвичайних ситуацій з учасниками освітнього процесу проводяться щороку об'єктові тренування з питань цивільного захисту.

У національному стандарті України ДСТУ 5058:2008 [18] вказано, що навчання дій у надзвичайних ситуаціях населення групи В (до яких, зокрема, належать студенти вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації) здійснюється відповідно до вимог функціональної освітньої підсистеми “Навчання з питань безпеки життєдіяльності” єдиної державної системи цивільного захисту. Під час розроблення програм навчання населення дій у НС для кожного освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівня органи освіти обов'язково має бути передбачено необхідний мінімум:

- для студентів – щодо управління цивільним захистом на основі професійних задач, що вирішуються керівниками та фахівцями підприємств, установ, організацій відповідно до галузевого напрямку.

Згідно з листом Міністерства освіти та науки України „Щодо навчання студентів з питань безпеки життєдіяльності” керівникам ВНЗ рекомендовано під час засідань Вчених рад розглянути питання щодо організації навчання студентів усіх спеціальностей за дисциплінами, які відповідно передбачають формування у студентів [19]:

- що навчаються за освітнім ступенем бакалавра – здатності до ініціативності, відповідальності та навичок до безпечної діяльності відповідно до майбутнього профілю роботи, галузевих норм і правил, а також необхідного рівня індивідуального та колективного рівня безпеки у надзвичайних ситуаціях;

- що навчаються за освітнім ступенем магістра – здатності до ініціативності, відповідальності та навичок до превентивного і аварійного планування, управління заходами безпеки професійної діяльності, уміння приймати рішення у складних та непередбачених ситуаціях, лідерські якості на посаді керівника, знання міжнародних норм і законодавства України у сфері безпеки життєдіяльності населення, системи управління охороною праці та цивільного захисту.

2 жовтня 2019 року на базі Національного технічного університету “Харківській політехнічний інститут” відбулося відкрите засідання Науково-методичної комісії (НМК) Міністерства освіти і науки України (МОН) України, підкомісії з цивільної безпеки спільно із державним підприємством (ДП) “Головний навчально-методичний центр Держпраці” та посадових осіб Головного управління Держпраці у Харківській області. Метою проведення наради був аналіз результатів вступної компанії 2019 року, а також підготовка пропозицій щодо удосконалення навчального, наукового і педагогічного забезпечення освітнього процесу та якості освіти [20].

Директор ДП “Головний навчально-методичний центр Держпраці” В’ячеслав Субботін у своїй доповіді зазначив, що: “Першочергового значення набувають питання формування високої культури безпеки праці та свідомої позиції молоді щодо значення та місця здорових і безпечних умов праці в різних сферах суспільного життя. Відповідно до покладених законодавством завдань Держпраця погоджує типові навчальні плани і програми навчальних дисциплін “Охорона праці”, “Основи охорони праці”, “Охорона праці в галузі” та інших навчальних дисциплін (“Цивільний захист”), пов’язаних із зазначеною сферою; типові навчальні плани та програми підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів з охорони праці та цивільної безпеки” [20].

Підводячи підсумки засідання Науково-методичної комісії МОН України, підкомісії з цивільної безпеки разом із Держпраці було наголошено щодо необхідності приділення більшої уваги координації роботи відповідних кафедр закладів вищої освіти щодо питань уніфікації навчальних планів підготовки спеціалістів, розробки навчально-методичного забезпечення дисциплін, організації і проведення конференцій, семінарів, підвищення кваліфікації викладачів, стажувань, а також організації і проведення конкурсів студентських робіт та олімпіад з дисциплін “Безпека життєдіяльності”, “Охорона праці”, “Цивільний захист”.

Згідно з типовою навчальною програмою нормативної дисципліни “Цивільний захист” для вищих навчальних закладів всіх спеціальностей за освітньо-кваліфікаційним рівнем “магістр” (затвердженою МОНмолодьспорту України та погодженою Міністерством з надзвичайних ситуацій України) навчальна дисципліна “Цивільний захист” є нормативною дисципліною, що включається в навчальні плани як самостійна дисципліна обов’язкового вибору. Вона зберігає свою самостійність за будь-якої організаційної структури вищого навчального закладу. Крім того, завдання з цивільного захисту включаються окремим розділом у випускні роботи студентів (магістрів) [21].

Також зазначено обов’язковість та наведено загальні вимоги до дисципліни “Цивільний захист” в орієнтованій навчальній програмі дисципліни “Цивільний захист” для вищих навчальних закладів всіх спеціальностей за освітньо-кваліфікаційним рівнем “магістр”, яка погоджена Державною службою України з надзвичайних ситуацій (лист від

24.05.2016 р. № 16-2354/161), схвалена Дорадчою радою “Безпека життя і діяльності людини” Науково-методичної ради МОН України (протокол від 21.01.2016 р. № 1) та підтримана кафедрами безпеки життєдіяльності Дніпропетровського національного університету ім. О.Гончара, охорони праці та навколишнього середовища Київського національного університету будівництва та архітектури, а також Європейським інститутом післядипломної освіти (Словацька Республіка). Зокрема зазначено, що дана програма може бути використана студентами під час вивчення даної дисципліни, аспірантами та докторантами під час проведення досліджень, а також практичними працівниками під час розробки заходів з питань цивільного захисту на підприємствах та в організаціях [22].

У типовій навчальній програмі нормативної дисципліни “Охорона праці в галузі”, розробленій для вищих навчальних закладів всіх спеціальностей за освітньо-кваліфікаційним рівнем “магістр” (затвердженій МОНмолодьспорту України), вказано, що захист випускної кваліфікаційної роботи з розділом “Охорона праці” є підсумковим заходом державної атестації випускника (магістра) з охорони праці [23].

Необхідність дисциплін “Безпека життєдіяльності”, “Основи охорони праці” у навчальному процесі бакалаврів та розділу “Охорона праці” у випускних роботах бакалаврів або складання комплексного державного екзамену з питаннями охорони праці також зазначено у відповідних типових навчальних програмах нормативних дисциплін, розроблених для вищих навчальних закладів всіх спеціальностей за освітньо-кваліфікаційним рівнем “бакалавр” (затверджених МОНмолодьспорту України) [21, 23].

Викладання зазначених вище дисциплін та консультування розділів з охорони праці у випускних кваліфікаційних роботах повинно здійснюватися фахівцями в цій галузі, які мають наукові здобутки (участь у Всеукраїнських та Міжнародних конференціях, наукові публікації у фахових вітчизняних та закордонних виданнях, навчальні посібники з даних дисциплін, науково-дослідні роботи, наукові роботи зі студентами тощо) та відповідають пункту 30 Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності [24].

Крім цього, викладачі повинні підвищувати кваліфікацію з дисциплін “Безпека життєдіяльності” та “Цивільний захист” не рідше, ніж один раз на 5 років, з дисципліни “Охорона праці” – не рідше, ніж один раз на 3 роки у встановлених законодавством України навчальних закладах (відповідно до ст. 60 Закону України “Про вищу освіту” [9] та наказу МОН України “Про затвердження Положення про підвищення кваліфікації та стажування педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів” [25]).

Висновки. Отже, вищий навчальний заклад повинен сформувати випускника (бакалавра, магістра) як соціальну особистість, здатну вирішувати певні проблеми і задачі соціальної діяльності, виходячи з принципу пріоритетності охорони життя, безпеки життєдіяльності та здоров’я людей.

На основі викладеного МОН України, Науково-методична комісія МОН України, підкомісія з цивільної безпеки і кафедра охорони праці та безпеки життєдіяльності Дніпровського державного технічного університету рекомендують не допускати виключення з навчальних планів підготовки бакалаврів і магістрів нормативних дисциплін “Безпека життєдіяльності”, “Основи охорони праці”, “Охорона праці в галузі” та “Цивільний захист”.

Крім того, виключення зазначених вище дисциплін та відповідних розділів у випускних роботах бакалаврів та магістрів суперечить в цілому законодавству України, зокрема і законодавству про вищу освіту, що є неприпустимим.

ЛІТЕРАТУРА

1. Крюковська О.А., Левчук К.О. Охорона праці в галузі (для хімічних спеціальностей): навч. посіб. Дніпродзержинськ: ДДТУ, 2014. 256с.
2. Ревенко Н.Г., Левчук К.О. Менеджмент охорони праці: навч. посіб. Дніпродзержинськ: ДДТУ, 2015. 235с.

3. Гасило Ю.А., Крюковська О.А., Левчук К.О., Романюк Р.Я. Охорона праці в галузі та цивільний захист: навч. посіб. Кам'янське: ДДТУ, 2017. 369с.
4. Левчук К.О., Крюковська О.А., Романюк Р.Я. Практикум з безпеки життєдіяльності: навч. посіб. Кам'янське: ДДТУ, 2018. 212с.
5. Цивільний захист: навч. посіб. / Левчук К.О. та ін. Дніпродзержинськ: ДДТУ, 2016. 325с.
6. Організація управління цивільним захистом на підприємствах, в установах та організаціях: навч. посіб. / Гудович О.Д. та ін. Київ: ІДУЦЗ, 2011. 537с.
7. Деревинський Д.М., Єлісеєв В.Н., Попов Л.В. Інженерний захист населення і територій при надзвичайних ситуацій: навч. посіб. Київ: ЗАТ “Українська технологічна група”, 2013. 78с.
8. Міхеєв Ю.В., Зеркалов Д.В., Землянська О.В., Праховнік Н.А. Цивільний захист. [Електронний ресурс]: навч. посіб. Київ: НТУУ «КПІ», 2013. 233с.
9. Про вищу освіту: Закон України від 01 липня 2014 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення 18.10.2019).
10. Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р. / Верховна Рада України. Харків: Право, 2016. 82с.
11. Про охорону праці: Закон України від 14 жовт. 1992 р. № 2694-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12> (дата звернення 18.10.2019).
12. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення: Закон України від 24 лютого 1994 р. № 4004-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12> (дата звернення 18.10.2019).
13. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02 жовт. 2012 р. № 5403-VI. *Відомості Верховної Ради*, 2013. № 34–35, ст. 458.
14. Про реалізацію інженерно-технічних заходів під час проектування об'єктів будівництва: наказ Міністерства надзвичайних ситуацій України від 25 трав. 2012 р. № 829. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/ru/v0829735-12> (дата звернення 18.10.2019).
15. Левчук К.О., Романюк Р.Я. Стан питання про планування заходів цивільного захисту в Україні. *Збірник наукових праць Дніпровського державного технічного університету (технічні науки)*, 2018. Вип. 2(33).С.106-112. DOI 10.31319/2519-2884.33.2018.208.
16. Левчук К.О., Романюк Р.Я. Методика планування заходів цивільного захисту на потенційно небезпечних об'єктах / *Збірник наукових праць Дніпровського державного технічного університету (технічні науки)*, 2019. Вип. 1 (34). С.146-150. DOI 10.31319/2519-2884.34.2019.28.
17. Про затвердження Порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях: постанова Кабінету Міністрів України від 26 черв. 2013 р. № 444. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/444-2013-%D0%BF> (дата звернення 18.10.2019).
18. ДСТУ 5058:2008. Безпека у надзвичайних ситуаціях. Навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях. Основні положення. [Чинний від 2010-01-01]. Київ, 2007. 15с. (Інформація та документація).
19. Щодо навчання студентів з питань безпеки життєдіяльності: лист Міністерства освіти і науки України від 13 квіт. 2018 р. № 1/9-234.
20. Проведено відкрите засідання НМК МОН України, підкомісії з цивільної безпеки... *Офіційний веб сайт ГУ Держпраці у Харківській обл.*: веб-сайт. URL: <https://www.kh.dsp.gov.ua/новини/Проведено-відкрите-засідання-НМК-МОН/> (дата звернення 18.10.2019).
21. Про типові програми навчальних дисциплін “Безпека життєдіяльності”, “Цивільний захист”: лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 12 квіт. 2011 р. № 1.4/18-1007. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1007749-11> (дата звернення 18.10.2019).

22. Орієнтовна навчальна програма дисципліни “Цивільний захист” для вищих навчальних закладів. Для студентів всіх спеціальностей за освітньо-кваліфікаційним рівнем “магістр”. *Academia.edu*: веб-сайт. URL: https://www.academia.edu/31589802/Орієнтовна_навчальна_програма_дисципліни_Цивільний_захист_для_вищих_навчальних_закладів._Для_студентів_всіх_спеціальностей_за_освітньо-кваліфікаційним_рівнем_магістр_ (дата звернення 18.10.2019).
23. Про типові програми навчальних дисциплін “Основи охорони праці”, “Охорона праці в галузі”: лист Міністерства освіти і науки України від 21 берез. 2011 р. № 1.4/18-848. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-848749-11> (дата звернення 18.10.2019).
24. Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності: постанова Кабінету Міністрів України від 30 груд. 2015 р. № 1187. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1187-2015-%D0%BF> (дата звернення 18.10.2019).
25. Про затвердження Положення про підвищення кваліфікації та стажування педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів: наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 24 січня 2013 р. № 48. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0488-13> (дата звернення 18.10.2019).

Надійшла до редколегії 21.10.2019.

УДК 004.827

DOI 10.31319/2519-2884.35.2019.58

ДРАНИШНИКОВ Л.В., д.т.н., професор
ГОРДІЄНКО Т.М., магістр

Дніпровський державний технічний університет, м. Кам’янське

ЕКСПЕРТНА СИСТЕМА УСПІШНОСТІ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ НА ОСНОВІ НЕЧІТКОЇ ЛОГІКИ

Вступ. Суттєвою особливістю вищої освіти є складність кількісного оцінювання процесів навчання. Однозначного розуміння переліку показників якості підготовки не існує, так як відсутні чіткі уявлення про те, які кількісно вимірювані фактори впливають на цю якість, якими достовірно оцінюваними показниками вона виражається, яка вірогідність цих показників та ін. Нечіткість такого уявлення не дозволяє застарілими методами математичного моделювання отримувати адекватні кількісні описи досліджуваних параметрів, а тому змушує шукати розв’язання класичних задач освітнього процесу неklasичними методами.

Поточний і проміжний контроль освоєння студентом кожної дисципліни пропонується здійснювати в рамках накопичувальної бально-рейтингової системи. Оцінка роботи студента проводиться за 100-бальною шкалою для кожного контрольованого виду навчальної роботи, а також для конкретного модуля, дисципліни. Оцінка виставляється в ході поточного контролю знань протягом семестру, а також у разі проміжного контролю – складання заліків та іспитів. Оцінка відображає якість засвоєння навчального матеріалу і рівень набутих знань і умінь.

Високі темпи розвитку освітнього процесу визначають потребу в сучасних методах оцінювання, до яких, безумовно, відноситься метод експертної оцінки на основі нечіткого моделювання.